

СТИРАНКА М. Б.,
кандидат юридичних наук

УДК 342.9+321.7+347.121
DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2025.1.135>

МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ЦИФРОВИХ ПРАВОВІДНОСИН ТА ЦИФРОВОГО ПРАВА

Стаття окреслює методологічні засади дослідження цифрових правовідносин і цифрового права як складника трансформації сучасного суспільства. Обґрунтовано потребу інтегрованої теоретико-методологічної рамки, що забезпечує узгоджене понятійно-категоріальне поле, верифіковані принципи та інструменти аналізу. Показано, що фрагментарність наявних підходів, «регуляторні лаги» й колізії норм зумовлюють необхідність поєднання системного, аксіологічного, антропологічного, діалектичного, логічного, історико-правового та порівняльно-правового підходів із залученням методу правового прогнозування. Системний підхід дозволяє розглядати цифрове право як цілісне утворення, виявляти його структуру, функції та зв'язки з іншими галузями. Аксіологічна перспектива дає змогу ідентифікувати ціннісні орієнтири (права людини, технологічна нейтральність, пропорційність), тоді як антропологічний аналіз фокусується на практиках творення і прийняття нових зразків юридично значущої поведінки. Діалектичний та історико-правовий методи забезпечують бачення динаміки, етапів формування й прогнозних траєкторій розвитку, а логічний та формально-юридичний – формування понятійного апарату, перевірку коректності аргументації й структурування нормативних конструкцій. Порівняльно-правовий метод використано для типологізації моделей регулювання та оцінки можливостей їх адаптації до сучасних умов. До проблем регулювання цифрових правовідносин віднесено: відсутність узгоджених дефініцій базових категорій, обмежена інтеграція міждисциплінарних даних, нерівномірне застосування порівняльних рішень і недостатня розробленість прогнозних моделей. Запропоновано методологію цифрового права, що поєднує зазначені підходи та націлена на вироблення послідовних, доказово вмотивованих рекомендацій для правотворення і правозастосування у цифровому середовищі.

Ключові слова: цифрове право; цифрові правовідносини; методологія юридичної науки; порівняльно-правовий метод; історико-правовий метод; правове прогнозування; аксіологічний підхід.

Styranka M. B. Methodology of researching digital legal relations and digital law

The article outlines the methodological principles of researching digital legal relations and digital law as a component of the transformation of modern society. The need for an integrated theoretical and methodological framework is substantiated, which provides a coherent conceptual and categorical field, verified principles and tools of analysis. It is shown that the fragmentation of existing approaches, "regulatory lags" and collisions of norms necessitate a combination of systemic, axiological, anthropological, dialectical, logical, historical-legal and comparative-legal approaches with the involvement of the method of legal forecasting. The systemic approach allows us to consider digital law as a holistic formation, to identify its structure, functions and connections with other branches. The axiological perspective allows us to identify value orientations (human rights, technological neutrality, proportionality), while the anthropological analysis focuses on the practices of creating and adopting new models of legally significant behavior. Dialectical and historical-legal methods provide a vision of the dynamics, stages of formation

and predictive trajectories of development, and logical and formal-legal methods provide a purification of the conceptual apparatus, verification of the correctness of the argumentation and structuring of normative constructions. The comparative legal method is used to typify regulatory models and assess the possibilities of their adaptation to modern conditions. The problems of regulating digital legal relations include: the lack of agreed definitions of basic categories, limited integration of interdisciplinary data, uneven application of comparative solutions and insufficient development of predictive models. A methodology of digital law is proposed that combines the above approaches and is aimed at developing consistent, evidence-based recommendations for lawmaking and law enforcement in the digital environment.

Key words: *digital law; digital legal relations; methodology of legal science; comparative law method; historical and legal method; legal forecasting; axiological approach.*

Постановка проблеми. Цифрове право як складова трансформації сучасного суспільства постає відповіддю правопорядку на стрімку діджиталізацію соціальних відносин, появу нових об'єктів і суб'єктів правового регулювання та зміну просторово-часових меж юрисдикції. Проблема полягає у відсутності стабілізованої теоретико-методологічної рамки, яка б забезпечувала узгоджене понятійно-категоріальне поле, верифіковані принципи та інструменти аналізу цифрових правовідносин. Наявні розробки фрагментарні: вони по-різному вирішують питання природи цифрового права, співвідношення публічного й приватного регулювання в мережевому середовищі, визначення меж автономії алгоритмічних систем і стандартів відповідальності платформ, а також методів узгодження національних рішень із наднаціональними стандартами. Ускладнює ситуацію швидкість технологічних змін, що породжує «регуляторні лаги», ризики колізій і дефіцит прогнозності нормотворення. Отже, актуальною є побудова інтегрованої методології дослідження цифрового права, яка поєднує системний, аксіологічний, антропологічний, діалектичний, логічний, історико-правовий і порівняльно-правовий підходи та спиратиметься на метод правового прогнозування для вироблення послідовних науково обґрунтованих рекомендацій правотворенню і правозастосуванню.

Стан наукової розробки проблеми. Українська правнича наука напрацювала важливі підвалини для методології дослідження цифрового права, однак вони ще не конвертовані у цілісну рамку. Розуміння методології як впорядкованої системи підходів, методів і засобів пізнання розкрито у працях П. Рабіновича (багаторівнева будова методології, включно із засобами дослідження), М. Кельмана (структура й логічна організація правового знання; вертикальні та горизонтальні зрізи), С. Ківалова (акцент на ширшому охопленні принципів і підходів), Н. Поварчук (варіативність методологічних трактувань залежно від світоглядних засад). В. Котюк та О. Скакун репрезентують трикомпонентний підхід (загальнонауковий, окремі напрями/принципи, конкретно-наукові методи). А. Лисенко, С. Акімова, Ю. Чадай деталізують методологічну архітектоніку через діалектичні закони, категорії та логіко-методологічні прийоми. Р. Шевчук пропонує онтологічний і гносеологічний виміри методології та розрізняє ієрархічний і плюралістичний підходи.

Епістемологія цифрового права. Д. Г. Манько наголошує на значенні правильно спроектованої методології для досягнення цілей і розкриття завдань дослідження. В. Сухонос підкреслює залежність пізнавального результату від коректного добору методу і його застосування. У межах дискусій про природу та предмет цифрового права активно використовуються системний і семіотичний підходи (аналіз термінів, комунікативна природа права, міжправопорядкова взаємодія), а також аксіологічний (ціннісні орієнтири та цифрові права людини).

Водночас наявні такі робочі питання: відсутність узгоджених дефініцій базових категорій (цифрові послуги, дані, алгоритмічна відповідальність, статус онлайн-посередника); обмежена інтеграція міждисциплінарних даних (інформатики, кібернетики, економіки даних) у правовий аналіз; нерівномірне застосування порівняльних рішень через брак «фільтра сумісності»; недостатня розробленість перевірених прогнозних моделей для підтримки

реформ. Отже, подальше дослідження має бути спрямоване на конструювання узгодженої методологічної рамки цифрового права з чіткими критеріями валідності, операціоналізованими методами та процедурою прогнозно-оцінювальної підтримки нормотворення.

Метою наукової статті є вивчення методології дослідження цифрових правовідносин та цифрового права.

Виклад основного матеріалу. В основі будь-якого дисертаційного дослідження лежить методологія, що визначає вектор і межі наукового пошуку. Вона дозволяє виявляти закономірності розвитку правових явищ, їхні внутрішні суперечності та взаємозв'язки, а також систематизувати знання, напрацьовані як юридичною наукою, так і правозастосовною практикою, що повною мірою стосується і цифрового права як складника загальнотеоретичної правової системи та ключового елемента цифрової трансформації суспільства. Як і інші наукові напрями, цифрове право обслуговує публічну політику, надаючи їй теоретичний інструментарій і науково обґрунтовані результати дослідження предмета. Досягнення зазначених цілей неможливе без належної методологічної бази.

У найзагальнішому сенсі методологія окреслює проєкт і логіку наукового пошуку – визначає план, методи й засоби реалізації. Під час становлення теоретичних засад певної правової галузі вона виконує роль тимчасового каркаса, подібного до риштувань: після завершення «будівництва» їх прибирають, але саме вони задають параметри, пропорції та архітектуру отриманого результату. Відтак ненадійні риштування неминуче позначаються на якості всієї конструкції [1, с. 40-51].

За слушним спостереженням Д. Г. Манька, правильно спроектована методологічна основа дослідження забезпечує послідовне опрацювання поставленої проблеми, досягнення мети та повне розкриття визначених завдань [2, с. 6-9]. Поняття методології безпосередньо пов'язане з методами й засобами наукового пошуку – тобто з інструментарієм, завдяки якому здобуваються нові знання й інтегруються з уже наявними. У філософській і правничій думці методологію тлумачать по-різному, інколи навіть взаємно суперечливо: як світоглядний, філософський вимір науки; як вчення про методи наукового пізнання; як сукупність методів дослідження; як самостійну галузь знання, що виходить за межі суто філософського аналізу; а також як систему принципів, методів і логічних прийомів пізнання.

М. Кельман пропонує розгорнуте тлумачення «методології права». Під методологією сучасного правознавства (юридичної науки) він розуміє вчення про будову й логічну організацію наукового пізнання, його принципи, методи, засоби та форми діяльності дослідника у процесі осмислення державно-правових явищ. Методологія забезпечує як саме пізнання, так і практику наукової роботи юристів; водночас виступає формою самопізнання та самосвідомості юриспруденції. Вона має впорядковану вертикальну й горизонтальну структуру, що включає загальні компоненти у різних співвідношеннях: провідний світогляд, тип наукового мислення, філософські та інші підстави, загальнонаукові й спеціально-наукові парадигми, методологічні підходи, теорії та інші елементи наукового знання, а також потенційно можливі й реально застосовувані методи [3, с. 34]. На думку П. Рабіновича, методологія юридичної науки – це впорядкована система підходів, методів і способів наукового пізнання та теоретичні засади їх застосування під час дослідження державно-правових явищ [4, с. 618]. Методологію також розуміють як творчу інтелектуальну діяльність, спрямовану на аналіз і вдосконалення засобів пізнання: опрацювання понятійно-категоріального апарату, «роботу» з поняттями, теоріями та методами – тобто як вищу форму теоретичної діяльності [5, с. 137].

С. Ківалов підкреслює, що методологія охоплює не лише сукупність методів наукового аналізу, а й увесь набір засобів, принципів і підходів, здатних виконувати методологічну функцію в дослідженні та, за потреби, коригувати його перебіг [6, с. 205].

Н.С. Поварчук, досліджуючи проблематику методології застосування інформаційних технологій, зазначає, що «методологія – це складне за змістом і формами утворення, інколи з диференційованими підходами до розуміння її змісту, що обумовлюється відмінностями у світоглядах дослідників, умовами їх соціального та культурного буття тощо» [7, с. 40-41].

Отже, методологія – це вчення про сукупність підходів, методів і принципів, а також форм та способів здійснення наукової діяльності. У межах юридичної науки існують різні підходи до окреслення її структури. Зокрема, С. Ковальчук пропонує розрізняти такі рівні

методології: загальні філософсько-світоглядні підходи, що становлять підвалини пізнання й визначають стратегію дослідження; загальні принципи – загальновизнані вихідні положення, дія яких поширюється на всі об'єкти пізнання в конкретній галузі знань; загальнонаукові методи, застосування яких дає змогу надати об'єкту пізнання загальну характеристику; конкретно-наукові методи, завдяки яким об'єкт пізнання деталізується з урахуванням напрацювань відповідної науки або вчення, сформованого в її межах [8, с. 77].

На переконання П. Рабіновича, методологія права охоплює кілька рівнів: філософсько-світоглядні підходи – матеріалістичний чи ідеалістичний, діалектичний чи метафізичний, а також позиції щодо існування об'єктивних соціальних (зокрема державно-правових) закономірностей і можливості їх пізнання та отримання істинних знань про них; загальнонаукові методи, які застосовуються в усіх або більшості наук (структурний, функціональний, сходження від абстрактного до конкретного, формально-логічні процедури тощо); групові методи, характерні лише для певних кластерів наук (скажімо, у суспільствознавстві – метод конкретно-соціологічного дослідження); спеціальні методи, прийнятні для пізнання предмета лише однієї науки (у правознавстві – способи тлумачення норм права, специфічні прийоми узагальнення юридичної практики тощо) [9, с. 125–128]. Згодом учений доповнив цю структуру п'ятим елементом – засобами дослідження, під якими розумів: емпіричні засоби (виявлення, фіксація, збирання та систематизація інформації про державно-правові факти й явища); теоретичні засоби (пояснення фактів, встановлення зв'язків між ними, побудова понять, концепцій, прогнозів тощо) [10, с. 210–212].

Прибічниками трикомпонентного розуміння структури методології права є, зокрема, В. Котюк та О. Скакун. Так, В. Котюк пропонує виокремлювати три блоки методів (підходів) до вивчення держави й права: загальнонаукові методи; окремі напрями, підходи та принципи; конкретно-наукові (прикладні) методи. Окремо він згадує також метафізичні – містичні, релігійні та духовні – способи пізнання [11, с. 24].

А. Лисенко, С. Акімова та Ю. Чадай пропонують ширшу модель структурування методології, виокремлюючи такі складники: діалектичні закони (перехід кількісних змін у якісні, єдність і боротьба протилежностей, заперечення заперечення); ключові категорії діалектики (розвиток, суперечливість, кількість і якість, причина й наслідок, форма та зміст, частина і ціле, структура, система тощо); загальнонаукові принципи дослідження (системність, комплексність, об'єктивність, конкретність, історизм, єдність діалектики й логіки, всебічний розгляд та ін.); загальнонаукові логіко-методологічні прийоми (індукція, дедукція, аналіз, синтез, аргументація, конкретизація, аналогія, моделювання тощо); методи, що застосовуються міждисциплінарно та в межах окремих дисциплін; закони й категоріальний апарат окремих наук [12, с. 131].

Р. Шевчук пропонує розглядати методологію наукового пізнання як таку, що складається з двох компонентів: онтологічного – системи засобів пошуку та узагальнення нових знань, і гносеологічного – вчення про зазначену систему. Аналізуючи її будову, учений виокремлює два підходи: ієрархічний, що передбачає чітко впорядковану багаторівневу структуру наукового пізнання, та плюралістичний, який задає горизонтальну, однорівневу організацію методології, у межах якої принципи та методи пізнання визнаються рівнозначними й однопорядковими [13, с. 31–44].

Належне окреслення вектора дослідження цифрового права – як складника цифрової трансформації сучасного суспільства – ґрунтується на розумінні методу як ключового інструмента наукового пізнання. Розглядаючи метод як інструмент дослідження, у фаховій літературі розрізняють його широкі й вузьке тлумачення. У широкому розумінні метод постає як шлях, спосіб чи прийом розв'язання завдань теоретичного, практичного, пізнавального, педагогічного та подібного характеру [14].

У вузькому розумінні «метод» трактується як впорядкована система принципів, правил і норм, а також прийомів здобуття та впорядкування нових знань про об'єктивну й суб'єктивну реальність [15, с. 35].

Г. Бірта тлумачить метод наукового пізнання як «шлях» або спосіб діяльності суб'єкта в будь-якій її формі [16, с. 19] і підкреслює, що його головне призначення – спираючись на відповідні принципи (вимоги, приписи тощо), забезпечувати успішне розв'язання пізнавальних і практичних завдань, приріст знання, а також оптимальне функціонування та

розвиток тих чи інших об'єктів [16]. У подібному ключі І. Добронравова окреслює метод як спосіб і шлях пізнання та практичної трансформації реальної дійсності – систему прийомів і принципів, що регулюють пізнавальну й практичну діяльність суб'єктів [17].

Як слушно зазначає В. Сухонос, сам по собі, відірваний від предмета, метод не забезпечує поглибленого знання; натомість за умови вдалого добору й коректного застосування він раціоналізує пізнавальну діяльність інтерпретатора, гарантує наукову коректність і практичну результативність, дає змогу впорядковувати та оцінювати накопичені фактичні дані про інтерпретаційний акт і вибудовувати прогноз на майбутнє [18, с. 35].

Висновок. Пізнання цифрового права – складний, багатоваріаційний процес, спрямований на виявлення різномірних елементів, що у своїй сукупності формують системне уявлення про інформаційно-технологічні явища правової дійсності. Методологія в такому контексті постає відправною точкою – програмою дослідження, яка задає логіку аналізу та визначає подальший вектор наукової роботи.

Список використаних джерел:

1. Цимбалюк В. Методологія інформаційного права як комплексної галузі юридичної науки (засадничі, принципові положення). *Правова інформатика*. 2007. № 3 (15). С. 40–51.
2. Методологія та організація наукових досліджень : навч. посіб. / за ред. І. С. Добронравової (ч. 1), О. В. Руденко (ч. 2). Київ : ВПЦ «Київський університет», 2018. 607 с.
3. Кельман М. Методологія сучасного правознавства: становлення та основні напрями розвитку. *Психологія і суспільство*. 2015. № 4. С. 33–46.
4. Селезньова О. М. Теоретико-методологічні засади інформаційного права України як інтегрованої категорії : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2015. 445 с.
5. Ходєєва Н. В. Методологія дослідження права на інформацію про стан свого здоров'я. *Філософія права*. 2017. № 2. С. 136–143.
6. Ківалов С. В. Діалектичний метод та системний підхід як методологічна
7. основа наукових досліджень у галузі цивільного права (на прикладі деліктних зобов'язань). *Наукові праці НУ ОЮА*. 2010. Т. 2. С. 204–216
8. Поварчук Н. С. Право інформаційних технологій як складова цифрової трансформації сучасного суспільства : теоретико-правове дослідження: дисертація на здобуття ступеня доктора філософії, галузь знань 08 «Право». Спеціальність 081 «Право». Одеса, Міжнародний гуманітарний університет, 2025. 230 с.
9. Ковальчук С. О. Вчення про речові докази у кримінальному процесі: теоретико-правові та практичні основи : монографія. Івано-Франківськ : вид. Супрун В. П., 2017. 618 с.
10. Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави : навч. посіб. 5-те вид., зі змінами. Київ : Атіка, 2001. 176 с.
11. Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави : навч. посіб. 10-те вид., зі змінами. Львів : Край, 2008. 224 с.
12. Лисенко А. М., Акімов С. С. Чадай Ю. В. Методологія, методика, метод: сутність понять і особливості їх прояву у сфері податкового планування, аналізу та аудиту. *Наукові праці Міжрегіональної академії управління персоналом. Економічні науки*. 2023. Вип. 3 (70). С. 129–136
13. Шевчук Р. М. Методологія наукового пізнання: від явища до сутності. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2016. № 1 (11). С. 31–44.
14. Івакін О. А. Діалектична філософія : монографія. Одеса : Юридична література, 2003. 352 с.
15. Шевчук Р. М. Методологія наукового пізнання: від явища до сутності. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2016. № 1 (11). С. 31–44
16. Бірга Г. О., Бургу Ю. Г. Методика і організація наукових досліджень :
17. навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2014. 142 с.
18. Методологія та організація наукових досліджень : навч. посіб. / за ред. І. С. Добронравової (ч. 1), О. В. Руденко (ч. 2). Київ : ВПЦ «Київський університет», 2018. 607 с.
19. Сухонос В. В. Теорія держави і права : навч. посіб. Суми : Університетська книга, 2005. 536 с.

